

Shahid Rajaei Teacher Training University- Iran
Ontological Researches
Semi-Annual Scientific Journal
ISSN (print): 2345-3761 (online): 2676-4490
Type: Research

Vol.12, No. 24
Autumn 2023 & Winter 2024

Journal Homepage: www.orj.sru.ac.ir

Study on the concept of place in schools according to Heidegger's view on place

Ali Hadavi¹

Shahla Eslami²

Shams-ol-Molook Mostafavi³

Abstract

School as an institute that is formed to instruct people how to encounter problems during life, deserves further attention. Because the path of being-in-the-world affects many people and has a less competitive role in fulfilling their duties towards themselves and their society. In spite of this, it seems that the fundamental and effective aspects of the school are considered insignificant and unimportant, and they have not been addressed after relatively long years since the formation of new schools. The fact that important philosophical concepts such as place, time, learning and social nature have not been defined and explained regarding schools, in the author's opinion, is the cause of an event that takes away the exciting life from the

---

¹ Ph.D. Student in Philosophy, Science and Research Branch Islamic Azad University, Tehran, Iran.
Ali_hadavi888@yahoo.com

² Assistant Professor of Law, Theology and Political Sciences, Science and Research Branch Islamic Azad University, Tehran, Iran.

sh-eslami@srbiau.ac.ir

³ associate professor Department of philosophy, Azad university, north Tehran branch.
Sha_mostafavi@yahoo.com

students. The school should not be considered a spiritless and rigid place that does not give any room to the students, but one should try to explain the concept of place in schools in such a way that the students and their relationship with the city and society and in general with the time. Keep them in mind. Therefore, instead of frequently asked questions, we should start from here, where is the school?

Keywords: Dasein, place, Deseverance, School, Student, Learning

Problem Statement

The basic question of this article is where the school is. Such question may seem a little surprizing in the dominance of why and what as common philosophical questions that we ask where the school is as a philosophical research, but the truth is that for many, the concepts of why and what could not be strong reasoning bases for the foundations of thought, and therefore the answers of The heart of these questions have not come out. "Where to be" implies and goes beyond history and geography. It includes the principles and conditions that direct the relationship between man and the world. However, it seems that the question of where you are or the place is in the field of the unthought¹. "Where to be" has become an "unthought", while the question of "Where to be" is in many cases a more holistic question than other common questions. What and why usually form answers arising from the mind of the thinker that is imposed on the subject. However, the question "Where to be" deprives the thinker of such a possibility at the very beginning of asking. "Where to be" is a question that we must first wait for an answer from the subject and then analyze.

The question of where you are is new and, as stated, it has been neglected by philosophers. But since Heidegger has dealt with the issue of place with a new approach, I have used his thought to explain this concept. The components of the answer to "Where to be" are two, and these two must be owed to Heidegger, who in explaining the place delicately tried to analyze it philosophically and specify its characteristics: de-severance, directionality. Dasein removes the veil from the phenomenon, "removes distance" and this removal of distance occurs in place. The openness of existence is defined in the ratio between three elements. Dasein, phenomenon, and place. The removal of distance determines the ratio of dasein and phenomenon, and orientation is the description of the conditions of dasein and phenomenon in the same place. The answer to where is the school does not mean to explain in which city the school is located or what kind of culture that city has. all these cases are placed under the question of where is the school, and not the answer to it. The school as a place should be in harmony with other places where Dasein is so that Dasein does not suffer from placelessness or conflict between places. Lessons

as a phenomenon of the place of school, what to deseverancing and in which direction to direct.

Method

In this article, the authors have tried to approach this field with a philosophical approach, regardless of the common views on the school issue, which is mainly based on political, psychological or social issues, and I have pointed out and emphasized the concept of place, which is a philosophical concept. .

Findings and Results

According to what Heidegger says, the place is not a subject, nor is the world in the place, but it is the place that is in the world, and Dasein strengthens itself through being-in-the-place, being-in-the-world. This consistency is the way of "de-severance" that occurs in the place and about the phenomena of each place. In this article, we called the consistency of being in the world the style of the d. This means that Dasein as a whole should bring itself closer to the understanding of existence and indeed its original life. In this way, we have used two other concepts that Heidegger discussed. "Dwelling as building" and "thinking". If the student wants to be in the world, before any explanation, we must consider him as a person who has to be in school. It is the place of school that removes the distance and gives him consistency in his being in the world. The important and emphasized point is to explain that we do not mean "eliminating distance" as something like "knowing something" because knowing is to a large extent the imposition of meaning by humans on things and may make a person homeless and without a place. But since the removal of distance takes place in a place, it does not involve such a danger for humans. School as a place should not be disconnected from other places where students and teachers are present. The teacher and the student combine being in the city and being in the school. If what is taught in school is indifferent to the events of the current world, it will make the school a boring and characterless environment.

References

- Heidegger, M. *Being and Time*, Translated by S.Jamadi, Tehran:Qoqnus, 2008.Persian
- , *poetry,language,thought*, Translated by A.Manoochehri, Tehran:mola,2003. Persian
- , *Being and Time*. John Macquarrie & Edward Robinson. Harper&Row1962
- Ilich I, *Deschooling society*, Harper&Row,1972

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Shahid Rajaee Teacher Training University- Iran
 Ontological Researches
 semi-annual scientific journal
 ISSN (print): 2345-3761 (online): 2676-4490
 Type: Research

Vol.12, No. 24
 Autumn 2023 & Winter 2024

پژوهش‌های هستی‌شناختی
 دو فصلنامه علمی
 نوع مقاله: پژوهشی
 سال دوازدهم، شماره ۲۴
 پاییز و زمستان ۱۴۰۲
 صفحات ۵۴۷-۵۷۲

بررسی مفهوم مکان در مدارس با تکیه بر دیدگاه هایدگر در باب مکان

علی هادوی^۱

شهلا اسلامی^۲

شمس الملوک مصطفوی^۳

چکیده

مدرسه به‌عنوان نهادی که شکل‌گیری‌اش با هدف یاد دادن مسائلی که انسان‌ها در طول زندگی با آن مواجه می‌شوند، انجام شده‌است، شایسته توجهی مضاعف است. چرا که مسیر در-جهان-بودن افراد بسیاری را نقش می‌زند و در ایفای وظایف آن‌ها نسبت به خود و جامعه‌شان نقش کم‌رقیبی دارد. برغم این، به نظر می‌رسد ظرایف بنیادین و تاثیرگذاری در خصوص مدرسه ناچیز و کم‌اهمیت تلقی شده و پرداختن به آن‌ها پس از گذشت سالیان نسبتاً بلند از شکل‌گیری مدارس نوین، اتفاق نیفتاده است.

Ali_hadavi888@yahoo.com

sh-eslami@srbiau.ac.ir

Sha_mostafavi@yahoo.com

^۱. دانشجوی دکتری رشته فلسفه، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران، نویسنده مسئول

^۲. استادیار گروه فلسفه دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران

^۳. دانشیار گروه فلسفه دانشگاه آزاد واحد تهران شمال

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۱۷

تاریخ داوری: ۱۴۰۱/۰۳/۱۴

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۱/۰۷/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۲۴

این‌که مفاهیم فلسفی مهمی مانند مکان، زمان، یادگیری و ماهیت اجتماعی در خصوص مدارس تعریف و تبیین نشده‌اند، از نظر نگارنده موجب رخدادی است که زیستن شورانگیز را از شاگردان می‌گیرد. مدرسه نمی‌بایست مکانی خشک و متصلب به حساب آید که مجال هیچ عرض اندامی به شاگردان ندهد، بلکه باید کوشید تا مفهوم مکان در مدارس را به نحوی تبیین کرد که شاگردان و نسبت آن‌ها با شهر و جامعه و به‌طور کلی با زمانه‌شان را در نظر داشته باشد. لذا باید کوشید تا به جای پرسش‌های متداول، این بار از این‌جا آغاز کنیم که مدرسه کجاست؟

کلمات کلیدی: دازاین، مکان، رفع دوری، مدرسه، شاگرد، یادگیری.

طرح مسأله

پرسش اساسی این نوشتار آن است که مدرسه کجاست؟ شاید در سیطره چرایی و چیستی به عنوان پرسش‌های متداول فلسفی قدری عجیب بنماید که به عنوان یک پژوهش فلسفی از کجاستی مدرسه بپرسیم. اما حقیقت آن است که چرایی یا چیستی در قبال بسیاری مفاهیم نتوانستند پایه‌های استدلالی محکمی برای بناهای اندیشگی باشند. لذا پاسخ‌های درخوری نیز از دل این پرسش‌ها بیرون نیامده است. کجاستی متضمن و فراتر از تاریخ و جغرافیاست. متضمن اصول و شرایطی است که نسبت انسان و جهان را جهت می‌دهد. با این حال به نظرمی‌رسد مسأله کجاستی یا مکان در ساحت نیندیشده‌ها قرار گرفته است. کجاستی یک «نیندیشیده» شده است، (تعمداً از قضیه معدوله‌المحمول استفاده شده تا نشان داده شود، مکان و اندیشه با یکدیگر نسبت دارند و نمی‌بایست برای توصیف این وضعیت - که به مکان در فلسفه به قدر کفایت پرداخته نشده - گزاره‌ای سالبه با نسبت نفی استفاده کرد، چه این خطای ماست که به مکان نیندیشیدیم نه عدم ظرفیت مکان) حال آنکه پرسش از کجاستی در بسیاری موارد پرسشی کل‌نگران‌تر از سایر ادات پرسشی است. چیستی و چرایی معمولاً پاسخ‌هایی را شکل می‌دهند برآمده از ذهن اندیشنده که بر موضوع تحمیل می‌شوند. اما کجاستی پرسشی است که می‌باید برای پاسخ دادن به آن نخست به انتظار جوابی از جانب خود موضوع باشیم و سپس به تحلیل پردازیم. البته لازم است این نکته را در نظر داشته باشیم که پرسش از کجاستی به مانند پرسش از چرایی یا چیستی عمومیت ندارد و نمی‌توان در قبال هر پدیده یا مفهومی از کجاستی استفاده کنیم. کجاستی در رابطه با مکان مورد

استفاده قرار می‌گیرد. هر آنچه مکان نباشد مورد پرسش کجاست نیست. درخت کجاست پرسش فلسفی به حساب نمی‌آید. چرا که به احتمال فراوان ما در پاسخ، موقعیت ناحیه‌ای (لوکیشن) آن را بیان می‌کنیم. مثلاً درخت در جنگل است یا درختی در خیابان است. پرسش از کجاستی با هدف مشخص کردن یک نمای فلسفی از مکان‌ها ایراد می‌شود. اهمیت مکان آن است که اگر دازاین را کاشف پدیدارها بدانیم، این انکشاف در مکان صورت می‌پذیرد. نقد هایدگر به فلسفه دکارتی مبنی بر بی‌جهان کردن انسان، ریشه در بی‌مکان شدن انسان در اندیشه دکارت دارد. از نظر هایدگر در جهان بودن تنها از طریق در مکان بودن محقق می‌شود. مکان‌هایی که شیوه مقاله (منظور از شیوه مقاله، نحوه زیست بر اساس یک پارادایم یا گفتمان خاص است، که بر تصمیمات، نتیجه‌گیری‌ها و گفتمان هر فرد مستتر است. در این مقاله منظور ما تمام تأثیراتی است که انسان از مکانیت خود می‌گیرد. این واژه مأخوذ از سعدی است: گرت عقل و رای است و تدبیر و هوش/به نیکی کنی پند سعدی به گوش/ که اغلب در این شیوه دارد مقاله/ نه در چشم و زلف و بناگوش و خال) برای دازاین ایجاد می‌کنند. چنانچه هایدگر در هستی و زمان اعلام می‌کند هر جایی برای دازاین دا («DA») واژه آلمانی به معنای «آنجا» است که در واژه ترکیبی DASEIN به کار گرفته شده است. هایدگر می‌کوشد علاوه بر مفهوم SEIN به معنای «بودن»، توجه ویژه‌ای بر مکانمندی و DA نیز داشته باشد.

به حساب نمی‌آید. با این وصف مکان‌ها تعداد قابل شمارشی دارند. راه، شهر، مدرسه و جنگل از شمار مجموعه‌ی مکان‌ها هستند. مثلاً ما می‌توانیم به کجاستی شهر و کجاستی مدرسه پاسخ فلسفی دهیم و نه کجایی درخت. کجاستی شهر، کجاستی مدرسه، کجاستی راه، پیش از آنکه مشتاق پاسخ ما باشند، خود حرف‌های بسیاری برای گفتن دارند. هرچند می‌بایست توجه داشت، مراد از کجاستی، محل استقرار جغرافیایی یا موقعیت شکل‌گیری نیست، بلکه برای پاسخ به کجاستی مانند سایر پرسش‌ها، مؤلفه‌هایی را می‌باید در نظر بگیریم. همانطور که در تعریف چیستی ارسطو جنس و فصل را به عنوان مؤلفه‌های پاسخ معرفی می‌کند یا در چرایی به علت شکل‌گیری می‌پردازیم، کجاستی نیز به همین صورت می‌بایست مؤلفه پاسخگویی داشته‌باشد. که در ادامه و در بخش پیشینه پژوهشی به آن خواهیم پرداخت.

پیشینه پژوهش

اصلی‌ترین اندیشمندانی که پیش از هایدگر به مقوله مکان پرداخته‌اند، ارسطو، دکارت و وکانت هستند. ارسطو در *طبیعیات مکان* را مقوله‌ای طبیعی می‌بیند و آن را سطح تماس میان بخش خارجی شی محوی با بخش داخلی شی حاوی می‌داند (ارسطو، ۱۹۸۴، ص ۱۲۹). بدین معنا هیچ‌گونه نسبت و تناسبی میان انسان و مکان وجود ندارد، و حضور یا عدم حضور انسان در مکان، بر شاکله مکان تاثیری ندارد. دکارت، در *تأملات در فلسفه اولی و اصول فلسفه*، مکان را امری در مقوله امتداد می‌داند (دکارت، ۱۹۹۲، ص ۹۹) و این برخلاف آن چه ارسطو می‌گوید، مکان را طبیعی تفسیر نمی‌کند و اتفاقاً راه تسلط انسان بر طبیعت را از این جهت باز می‌کند و مجدداً نسبت میان انسان و جهان را از تعادل خارج می‌کند. کانت نیز تلاش می‌کند تا با سوپژکتیو کردن مفهوم زمان و مکان، دستگاه معرفت-شناسی خود را شکل دهد. از همین‌رو مکان و زمان برای کانت اساساً امری است مرتبط با حسیات استعلایی (هارتنامک، ۲۰۰۰، ص ۱۰)، و نسبت و تناسب ویژه‌ای میان انسان و در-مکانیت را ایجاد نمی‌کند. برای هایدگر اصلی‌ترین وجه بحث در-مکان-بودن، مسأله قوام هستی‌شناختی در انسان است. از نظر هایدگر دازاین اگر در-مکان نباشد، در-جهان-بودن را نیز فهم نمی‌کند. البته باید در نظر داشته باشیم که مفهوم مکان برای هایدگر متاخر از بحث زمان و پیرو آن است. هایدگر در مقاله خود درباره تاریخ، می‌گوید: گالیله می‌نویسد: مفاهیم زمان و حرکت خویشاوندی دارند. چون شکل یگانه حرکت توسط شکل یگانه زمان و مکان تعیین می‌شود. در این جا ظاهراً در نسبت زمان و سرعت، اندازه‌گیری سرعت به کمک زمان مطرح است. کارکرد زمان در واقع اندازه‌گیری است (هایدگر، ۲۰۰۰، ص ۷۸). اینوود در توضیح این نسبت میان زمان و مکان در اندیشه هایدگر عقیده دارد که تعریف هایدگر از زمان نشان می‌دهد او زمان را سرگذشت مکان می‌داند که از سوی دیگر باعث سنجش مکان نیز هست. لذا از این منظر است که زمان مقدم بر مکان است و زمانی بودن دازاین، مکانی بودنش را ممکن می‌سازد (inwood, 2000, p221). بیان این نکته از آن جهت ضرورت دارد، که با توجه به تکیه نوشتار بر هایدگر متقدم و خصوصاً انتخاب هستی و زمان به‌عنوان اصلی‌ترین منبع تحقیق، باید در نظر داشت که مکانمندی برای

هایدگر، بعد از توضیح او درباره زمانمندی است، و باید مسأله مکان را در محتوای مسأله زمان در اندیشه هایدگر جست. اما از آن جا که پژوهشگری در قالب مقاله با محدودیت‌های خاصی روبه‌رو است، به حکم دقت فلسفی، تنها به ذکر این نکته بسنده کرده‌ایم.

پرسش کجاستی، پرسشی جدید است و همانگونه که بیان گردید مغفول فلاسفه واقع شده است. اما از آن جا که هایدگر با رویکردی نوین به مسأله مکان پرداخته‌است از اندیشه او برای تبیین این مفهوم بهره برده‌ام. مؤلفه‌های پاسخ به کجاستی دو موردند و این دو را وامدار هایدگر باید بود، که در توضیح مکان به ظرافت در صدد تحلیل فلسفی آن و مشخص کردن ویژگی‌هایش برآمده است: یکم رفع دوری، دوم جهت‌گیری. پاسخ به کجاستی متضمن توضیح این مؤلفه‌هاست. به‌طور مثال این که بگوییم شهر مکانیست که «رفع دوری می‌کند از» و «جهت می‌دهد به». توضیح این مؤلفه‌ها کجاستی یک مکان و احتمالاً فهم جدیدی را از مکان‌ها به ما ارائه می‌دهد. فهمی فلسفی که در شکل‌دهی کارویژه‌ها و تنظیم برنامه مرتبط با این مکان‌ها نقش پایه‌ای و اساسی را ایفا می‌کند.

دازاین از پدیدار رفع حجاب می‌کند، «رفع دوری» می‌کند و این رفع دوری در مکان رخ می‌دهد. در واقع گشودگی هستی در نسبت میان سه عنصر تعریف می‌شود. دازاین، پدیدار و مکان. رفع دوری، نسبت دازاین و پدیدار را رقم می‌زند و جهت‌گیری وصف شرایط دازاین و پدیدار در یک مکان است. پاسخ به کجاستی مدرسه نه به آن معناست که توضیح دهیم مدرسه در کدام شهر واقع شده یا آن شهر چه فرهنگی دارد؟ و قس علیهذا، بلکه تمام این موارد ذیل پرسش کجاستی مدرسه قرار می‌گیرد و نه پاسخ به آن. به‌طور مثال کودکانی که مشغول بازی با توپ هستند و توپشان در برکه می‌افتد، سوالشان این است که «الآن چه کار باید کنیم؟» این پرسش توأمان ملاحظاتی مانند، خطر در برکه افتادن، ضرورت بیرون کشیدن توپ یا در نظر گرفتن عمق برکه را با خود همراه دارد. اما هیچ‌کدام از موارد پاسخ آن نیستند، بلکه ذیل پرسش به حساب می‌آیند. کجاستی مدرسه نیز ضمن لحاظ کردن جغرافیا، به دنبال پاسخی مجزا است، یعنی مدرسه به عنوان یک مکان چه پدیدارهایی را در خود دارد و چه جهت‌گیری‌ای را برای دازاین (شاگرد) رقم می‌زند. همچنین مدرسه به عنوان یک مکان با سایر مکان‌هایی که دازاین در آنهاست چگونه در

تلائم باشد که دازاین دچار بی‌مکانی نشود؟ درس‌ها به عنوان جزئی از پدیدارهای مکان مدرسه از چه رفیع دوری کنند و به کدام سو جهت دهند؟ البته به حکم توضیح انگیزه این نوشتار، لازم است نکته‌ای را معروض بدارم. باید این را در نظر بگیریم که رسالت فلسفه توضیح یا ایجاد مطالبی خارق‌العاده که به عقل هیچ‌کس نرسیده باشد نیست بلکه فلسفه دقیقاً نقطه تأکیدش بر همان چیزهایی است که به عقل همگان می‌تواند رسید، اما یا توجهی به آن نمی‌شود و یا امکان چارچوب‌سازی‌اش در افراد فراهم نیست. همان‌طور که در متن مقاله خواهد آمد متفکرانی مانند ایوان ایلیچ یا رایمر نیز به مسأله مدرسه و تغییر اساسی در ساختار آن اهتمام ویژه داشته‌اند. اما بیشتر کوشیده‌اند تا با طرح مباحث اجتماعی یا سیاسی آن را توضیح دهند، حال آنکه تفاوت این نوشتار تلاش برای نگریستن از نظرگاه فلسفی است.

مکان در اندیشه‌های دیگر

برای هایدگر در جهان بودن مختص دازاین است و سایر هستی‌مونها به واسطه حضورشان برای دازاین در جهان حاضر می‌شوند. از منظر هایدگر در-بودن (Inhood) اهمیت بسیاری دارد و از همین مجرا، حیث در-جهان بودن را برای دازاین توضیح می‌دهد. مدلول مکانیت دازاین ذاتا هستی توی‌دستی نیست، «نه چیزی است چون پیشامدی در نقطه‌ای از جهان-مکان و نه هستی توی‌دستی -ای است در مکانی. این هر دو از نوع هستی هستندگانی است که در درون جهان در معرض مواجهه قرار می‌گیرند. اما دازاین در جهان هست، و این یعنی دازاین با هستندگانی که در جهان در معرض مواجهه واقع می‌شوند مرادده‌ای مأنوسانه و پردازشگرانه دارد» (هایدگر، ۲۰۰۸، ص ۲۷۸). لازم است پیش از ورود به اصل بحث هایدگر در مورد مکان به مفهوم توی‌دستی و فرادستی در اندیشه او بپردازیم. هایدگر، هستندگان را از دو وجه مورد توجه قرار می‌دهد، یکی وجه توی‌دستی و وجه دیگر فرادستی. آن هستنده‌ای که به‌عنوان ابزار در دست دازاین است، توی‌دستی (Vorhanden/ Present) است، و اگر ابزار نباشد، فرادستی (Zuhanden/ Ready to Hand) است، به حساب می‌آید. ابزار ذاتاً عبارت است از: «چیزی برای». هایدگر می‌گوید ما

هستنده‌ای را که در دل مشغولی با آن تلاقی می‌کنیم، ابزاری می‌نامیم. او مناسبت میان دازاین و مکانیت را با توجه به در-بودن امکانپذیر می‌داند. اگر دازاین جهان را و سپس در-جهان-بودن (Being-in-the World) را مغفول قراردهد، این بی‌توجهی او را بی‌مکان و بی‌خانمان خواهد کرد. راه گریز از این بی‌خانمانی چیست؟ سرتاسر هستی و زمان کوششی آشکار برای پاسخ به این پرسش است. هستی خانه دازاین است که گم‌شده. زیست اصیل دازاین، مسیر بازگشت به خانه را به او نشان خواهد داد. شایسته است که دازاین از تلاطم شمارشگری و محاسبات به تکاپوی ساختن و سکنی گزیدن، پل بزند و مسیری از خودهمگنایی تا خودبودن را در پیش گیرد. مکانیت دازاین، اینجا بودن اوست. اینجا بودن به قدری حیاتی است که در بخشی از نام انسان به‌عنوان دازاین (دا+زاین) نیز متجلی شده است. انسان خودهمگنان، «این جایی» ندارد و مکانمند نیست. او در موضع (location/ Ort) است. انسان در موضع، موجود توی‌دستی است که هستی‌اش را می‌شود به مانند یک جسم مادی، در کنار سایر اجسام مادی در نظر آورد. در-بودن یکی از بنیان‌های هستی دازاین است، در-بودن به این اعتبار یکی از اگزیستانسیال‌هاست (همان، ۱۷۳). اگزیستانسیال وجه وجودی دازاین از آن حیث است که پیش از حضور دازاین، وجود داشته. مثلاً تهرانی بودن یا ایرانی بودن یک اگزیستانسیال است. برای هایدگر «در» دو معنای مقولی و وجودی دارد. در-جهان-بودن انسان با در-تالار-بودن صندلی متفاوت است. دازاین حضور دارد، حال آنکه این حضور برای صندلی رخ نخواهد داد. هایدگر توضیح می‌دهد، ممکن است یک صندلی مماس با صندلی دیگر باشد یا به دیوار تکیه داده شده باشد، اما صندلی هیچ‌گاه آگاه به این تماس و برخورد نیست. رخدادی که البته درباره دازاین متفاوت است.

هایدگر پژوهش خود درباره مکان را از گذرگاه سه مرحله عبور می‌دهد:

الف) مکانیت تودستی‌های درون جهانی

هایدگر پیش از رسیدن به نسبت مکانی دازاین و پدیدارهای درون جهانی می‌بایست مکانیت اشیا و پدیدارها را مشخص کند. از نظر او پدیدارها هم به نحوی تصادفی و توی-

دستی در «حیز» یا محلی قرار دارند و هم به نحو تودستی «جا»یی مقرر و تنظیم می‌گردند. پر واضح است که وجه افتراق این دو معنا از یکدیگر هم ان حضور یا «قرابت ایشان با دازاین» است.

«خصلت قرب (Nahe/Closeness) خصلت تودستی‌هایی است که در مراوده‌های هرروزینه‌مان [به‌عنوان دازاین] با آن‌ها سر و کار داریم» (همان، ص ۲۷۴). در بند بعدی به معنای قرب بیشتر خواهیم پرداخت. به هر حال برای ما مشخص است که شی تودستی همان‌گونه که از نامش برمی‌آید، در ملاحظات و حساب‌گری‌های دازاین جایگاه خاصی برایش معین گردیده‌است. «بالا» آنی است که روی سقف است و پایین آنی است که بر کف زمین افتاده و یا پشت آن است که پشت در جامانده است. همه این کجاها در گذارها و راه‌های مراوده هرروزینه آشکار و فراگردبینانه واگشوده می‌شوند، نه چنان است که از طریق اندازه‌گیری نظری مکان ثبت و فهرست شوند (همان، صص ۲۷۵، ۲۷۶).

هایدگر شی تودستی را در تلاطم یک مجموعه معنا می‌کند. این تلاطم بیش از آنکه ریشه‌ها و علل شکل‌گیری مجموعه را مورد توجه قرار دهد، نحوه گره‌خوردگی زیست دازاین با آن مجموعه را افاده می‌کند. هایدگر برای توضیح بیشتر از خورشید مثال می‌آورد. خورشید در مقام یک شی فرادستی، کره‌ای است آتشین که از شرق سربرمی‌آورد و در غرب فرو می‌رود. در چنین حالتی دور و نزدیک آن با زمین، ولو آن که قابل اندازه‌گیری باشد، گره‌گشا نیست. زمانی گره‌گشاست که در تلاطم مجموعه‌ای دیگر جای می‌گیرد. و مکانیت خورشید بر اساس «به‌کجایی» تعریف می‌شود. خورشید به‌کجای این مجموعه مرتبط و متعلق است؟ طلوع و نیمروز و شبانگاه خورشید زمانی مبدل به معنایی گره‌گشا می‌شوند، که مثلاً خانه‌ای را بر اساس این جای‌گیری‌ها بنا می‌کنیم، تا بخشی از خانه در نیمروز آفتاب‌گیر باشد و بخشی دیگر سایه‌سار. البته این مجموعه و تلاطم حاکم بر آن به همین جا قطع نمی‌شود، بهره‌گیری از امکانات بخش آفتاب‌گیر و سایه‌سار خانه، تلاطم این مجموعه را تداوم می‌بخشد. این به‌جایی تعلق‌گرفتنی خاص و فعلی خود را بر وفق خصلت ابزاری تودستی بودن، یعنی بر وفق تعلقش به کلیتی ابزاری، جهت می‌دهد (همان، صص ۲۷۵، ۲۷۶).

ب) مکانیت در_جهان_بودن

هایدگر، دازاین و سایر هستندگان را در مؤانست و مراوده می‌داند، و این معنای در_جهان_بودن است. اگر مکانیت به نحوی از انحا مناسبتی با دازاین دارد، این مناسبت تنها به سبب در_بودن است که امکان پذیر شده می‌باشد. اما مکانیت دازاین از دو خصلت نشان دارد: رفع دوری (Ent-FERNung/ de-Severance) و جهت‌گیری (Ausrichtung/Directionality).

رفع دوری: برای هایدگر این عبارت متضمن فاصله فیزیکی نیست. در واقع برای او استبعاد و تقرب ما به یک شی نمی‌بایست صرفاً با متر و معیار فاصله اندازه‌گیری شود. در نتیجه رفع دوری را هم نباید در سیاق فواصل جسمانی و فیزیکی تعبیر و معنا کنیم. رفع دوری گویای زدودن فاصله از چیزی یا به بیانی دیگر، به نزدیک آوردن آن چیز است. دازاین ذاتاً رافع دوری است. دازاین در مقام آن هستنده‌ای که هست می‌گذارد که هر هستنده‌ای در قرب او در معرض مواجهه قرار گیرد (همان، ص ۲۷۹).

این به نزدیک آوردن متضمن یک اندازه‌گیری دقیق و حساب شده نیست. همان گونه که از متن مشخص است، در مقام مواجهه دازاین با شی تعریف می‌شود. اصطلاحات و عباراتی که ما در زندگی روزمره مان نیز به کار می‌بریم تا فاصله خود از مقصد یا مقصودی را به نحوی برسانیم، همین گونه‌اند. به طور مثال می‌گوییم تا یک دقیقه دیگر به تو می‌رسم! این یک دقیقه به معنای شصت ثانیه نیست، اساساً برای نمایش دادن فاصله‌ای دقیق در واقعیت به کار نمی‌رود. ارجاع یک فاصله زمانی به طرفه‌العینی کوتاه، محصول سطح توقع ما از به نزدیک آوردن مقصد است، و نه محاسبه یک بازه زمانی دقیق یا مسیری مشخص. لذا هایدگر تأکید دارد رفع دوری از مقومات هستی دازاین است و این رفع دوری از چیزی در معنای از سر راه برداشتن، تنها یکی از اطوار معین و واقعی رفع دوری است (همان).

هایدگر به نوعی از «تبادر» (Vor Kommen/ Striking) (تبادر از مباحث مربوط به وضع، علائم حقیقی و مجاز است، که نخستین علامت تشخیص حقیقت به حساب می‌آید. جعل این واژه از آن روست که تبادر در ادبیات اندیشه اسلامی حائز معنا و سبقه است و به نظر نگارنده، نزدیک‌تر از آنی است که آقای جمادی تحت عنوان «به نظر آمدنی» ترجمه کرده

است.) سخن می‌گوید. هایدگر در توضیح این مفهوم، تمایز میان شی تودستی و فرادستی را مورد توجه قرار می‌دهد: «راهی که در واقع طولانی‌است، می‌تواند از راهی که در واقع کوتاه‌تر است، نزدیک‌تر به نظر آید، اگر که آن راه کوتاه، راهی صعب باشد و درازایی پایان‌ناپذیر را متبادر کند. بدین ترتیب آنچه تبادر می‌یابد جهان پیش روست که به شکلی موثق تودستی است» (Heidegger, 1961, p138). لذا شی فرادستی موضوع رفع دوری نخواهد بود، بلکه رفع دوری برای دازاین صرفاً در رابطه با شی تودستی اتفاق می‌افتد.

هایدگر در این خصوص مثال فرد عینکی را برگزیده است. برای کسی که عینک می‌زند و از طریق آن به بهبود بینایی‌اش کمک می‌کند، با آنکه عینک روی بینی‌اش و در تماس مستقیم با صورت او قرار گرفته است. اما به نسبت تابلویی که در بر دیوار نصب شده و فرد عینکی آن را مشاهده می‌کند، عینک دورتر خواهد بود. و یا در نسبت شاگردی که بر نیمکت کلاس تکیه زده و به بازی سایر شاگردان در حیاط مدرسه خیره شده نیز به همین منوال است. شاگرد دور از کلاس و صوت و مطلب معلم و نیمکت است و نزدیک‌تر به وقایع حیات مدرسه. انسان همواره به چیزی نزدیک خواهد بود که بیش از همه مورد توجه او است. هایدگر در ادامه مبحث دوم پیرامون مکان نکات بدیعی را نیز درباره جهت‌گیری بیان می‌دارد. او جهت‌گیری را متعلق به رفع دوری می‌داند یعنی آنجا که دازاین در مکان بودن دارد. چپ و راست اموری سوژکتیو نیستند که سوژه نسبت به آنها احساسی داشته باشد، بل جهات مربوط به جهت‌یافتگی در جهانی هستند که همواره پیشاپیش تودستی بوده است (هایدگر، ۲۰۰۸، ص ۲۸۸). با این تفصیل بایستی در نظر بگیریم که دازاین در مکان است که رافع دوری می‌شود و این رفع دوری از پدیدارهای یک مکان توأمان است با جهت‌گیری‌ای که از جانب مکان به ما عرضه می‌شود. مثلاً شهر به عنوان مکان جهت‌های خاص خود را دارد که با عناوینی مانند شمال شهر، شرق شهر یا پایین شهر و بالای شهر آنها را بیان می‌کنیم. آب و هوای خوب یک شهر ممکن است در جنوب آن یا شمال آن قرار گرفته باشد و این خود جهت‌گیری دازاین است به سمت رفع دوری از پدیداری به نام آب و هوای یک شهر.

ج) مکانیت دازاین و تعیین مکانی جهان

سومین مرحله منظور نظر هایدگر در پژوهش مکانیت دازاین و تعیین مکانی جهان در مکان، مسأله مکان‌مندی دازاین و مکان است. هایدگر در توضیح این مطلب عبارتی روشن را مطرح می‌کند که احتمالاً بیان آن در ابتدا راهگشای مسیر ما باشد. نه مکان در سوژه است و نه جهان در مکان. برعکس مکان است که در جهان است. زیرا در جهان بودن که مقوم دازاین است مکان را گشوده و آشکاره کرده است (همان، ص ۲۹۲). دازاین همواره در جهان بودن دارد و از این طریق همیشه پیشاپیش «جهانی» را کشف کرده است. توجه به جهان آنچنان که هایدگر در بالا اشاره کرده است، از طریق در مکان بودن رخ می‌دهد. دازاین بدون مکان‌مندی امکان کشف و آزادسازی هستندگان را ندارد. چرا که دازاین به مدد آنجا (DA) بودن است که توجهش نسبت به عالم جلب می‌شود. هایدگر در این بخش می‌کوشد تا دایره افعال دازاین را گسترش دهد و پیوندی میان آن دو مرحله پیشین برقرار سازد. مکانیت تودستی‌های درون جهانی و مکانیت در جهان بودن در سومین مرحله، یعنی مکان‌مندی دازاین و مکان به نتیجه‌ای خاص منجر می‌شود. مکان‌بخشیدن آن است که گذاشته شود تا هستندگان درون جهانی در معرض مواجهه قرار گیرند و این همان چیزی است که برای در جهان بودن نقش مقوم دارد (همان، ص ۲۹۱). مکان‌بخشیدن یا جادادن، اگزستانسیال دازاین است. در واقع دازاین نه تنها خود را می‌بایست در جایی قرار دهد تا توجه نسبت به جهان ایجاد سازد، بلکه در مواجهه با تودستی‌ها نیز آنها را در مکانی تعریف می‌کند. نتیجه این مسیر آن است که دازاین ساختاری از معنا را ایجاد کرده است که مؤثر بر زندگی او و متأثر از اهتمام دازاین خواهد بود. از طرفی دازاین در این ساختار معنایی مشغول انجام افعالی است که متناسب با این ساختار باشد و از طرف دیگر هر اهتمام و توجه دازاین می‌تواند این ساختار را مورد تغییر قرار دهد. هایدگر در کتاب *شعر و اندیشه* رهایی در این خصوص به تحلیل زبانی و ریشه‌شناسی واژه *Bauen* می‌پردازد و با طرح این پرسش که *Bauen* به چه معناست، به توضیح و تفصیل آن برآمده است. در انگلیسی کهن و آلمانی کلمه ساختن *Buan* یعنی سکونت و ماندن و اقامت کردن در محلی خاص. معنای واقعی فعل *Bauen* که اکنون محجور شده، سکونت کردن است (هایدگر، ۲۰۰۳، ص ۵).

هایدگر بدین طریق سکونت را در عداد ساختن‌ها و مراقبه کردن‌ها قرار می‌دهد، درواقع مکان آنجایی شکل می‌پذیرد که ساختنی صورت گرفته باشد. هایدگر در ادامهٔ توجهش به زبان و واژگان، Bin در آلمانی را که به معنای بودن است از ریشهٔ Bauen می‌داند و لذا انسان را تا جایی صاحب هست بودن می‌خواند که سکنی دارد. شیوه‌ای که تو هستی و من هستیم، حالتی که ما انسان‌ها در روی زمین هستیم Baun (سکنی) است (همان، ص ۶). از طرف دیگر واژهٔ Bauen به معنای مراقبت نیز هست. چنین ساختنی تنها به معنی مراقبت است. مراقبت از رشدی که به ثمرهٔ مناسب خود خواهد انجامید ولی نمی‌توان آن را به معنی حفظ و پرورش و درست کردن چیزی دانست (همان، ص ۷). این توضیحات هایدگر از آن رو است تا نشان دهد دازاین در جهان بودنش را مشروط به سکنی گزیدن و آزاد کردن می‌داند. آزاد کردن به معنای نگهداری کردن است ولی ضرورتاً مستلزم این نیست که به آنچه نگهداری می‌شود آسیبی نخواهد رسید. نگه داشتن واقعی زمانی است که چیزی در ماهیت خودش رها شود. زمانی که آنها را در «محافظة آرامش»، رها می‌سازیم (همان، ص ۹). به‌طور خلاصه می‌توان اصلی‌ترین مباحث هایدگر را در چند عبارت او جمع‌بندی کرد. نخست آنکه برای هایدگر مکان در سوژه نیست و جهان در مکان نیست. بدین ترتیب می‌توان مکان را در کنار دازاین و پدیدار، عنصری از عناصر هستی تلقی کنیم که در جهت فهم هستی دازاین را همراهی می‌کند. این همراهی به شیوهٔ رفع دوری است (هایدگر، ۲۰۰۸، ص ۲۸۳). باید توجه داشت که تبیین دقیق از رفع دوری و جهت‌گیری است که پدیدارهای مختص هر مکان را مشخص می‌کنند. نکتهٔ مهم دیگری که هایدگر مطرح می‌کند آن است که مکان را نباید بدون مناسبت با تودستی‌ها در نظر گرفت. از طرف دیگر مکان را نباید صرفاً مقوله‌ای فیزیکی به شمار آورد. زیرا دازاین به واسطهٔ در مکان بودن هست که به در جهان بودن خود قوام می‌بخشد. مکان‌مندی یعنی آنجا که به واسطهٔ بودن در یک مکان خاص به رفع دوری و جهت‌گیری مشغول باشیم. مثلاً در شهر بودن یا در مدرسه بودن. دازاین از آنجاست که به این جای خود رجعت می‌کند (همان، ص ۲۸۵). مکان‌مندی به شیوهٔ رفع دوری است یعنی مکان آنجایی است که رفع دوری از تودستی‌ها شکل گیرد. خیابان‌ها و میادین یک شهر خود پدیدارهای توی‌دستی هستند و نه مکان. این شهر است که مکان است. رفع دوری می‌کند، جهت می‌دهد، بالاشهر و پایین

شهر دارد یا ما را در جهت خیابان‌های خلوت‌تر، جهت سریع‌تر رسیدن راهنمایی می‌کند. شهر است که قوام در جهان بودن ما می‌شود نه یک خیابان که در مدت زمان کوتاهی از آن عبور خواهیم کرد. فی‌الواقع مادامی که آنجایی برای دازاین شکل نگرفته باشد و صرفاً دازاین خود را با اینجا معرفی کند مکانیت برای دازاین رخ نداده و او در مکان نیست.

تأثیر مکان بر تفکر

هایدگر در چه باشد آنچه خوانندش تفکر؟ تفکر را کاردستی می‌داند (کاردستی یا دست‌ورزی). تفکر یا اندیشه در فلسفه هایدگر یک بنیان است که به هیچ‌عنوان نمی‌توان این امر مهم را به فلسفیدن یا دانش‌های نظری محدود و محصور کرد. هایدگر حتی ادعا می‌کند اینکه مردم به فلسفه اقبال نشان دهند، نشان‌دهنده اقبال آنها به تفکر نیست. بنابراینکه تفکر امری از پیش تعیین شده یا دانشی حساب پس داده به شمار نمی‌آید. به همین منظور باید در مناسبت با هستی رخ دهد. البته برای هایدگر اندیشه‌انگیزترین امر در زمانه اندیشه‌انگیز ما آن است که هنوز نمی‌اندیشیم (هایدگر، ۲۰۱۰، ص ۸۷) و این نیندیشیدن محصول رویگردانی امر اندیشیدنی از ما است. هستی آن امر اندیشیدنی‌ای است که خود را از ما دریغ کرده است. اما فارغ از آنچه هایدگر در توضیح عدم اندیشیدن به تفکر بیان داشته، به نظر می‌رسد که مهم‌تر تلاشی است که او برای آموختن تفکر دارد. هایدگر تفکر را امری ملال‌آور نمی‌داند، بلکه چون موضوع تفکر چیزی نیست جز آنچه شگفت و برآشوبنده است (همان، ص ۹۲). خود تفکر نیز آشفتگی و در عین حال شیدایی می‌آفریند. این شیدایی به نوعی فراغت است از منطق ارسطویی و جوهر امتداد دکارتی که بر سبیل ثبات و هستی لایتغیر تأکید می‌کنند. تفکر نزد هایدگر هر چه خود را از پیش‌داوری آزادتر نگه دارد، برآشوبنده‌تر خواهند بود (همان). توضیح بیشتر آنکه برای هایدگر تفکر امری فردی (آنچنان که دکارت مطرح می‌کرد) و در پس پنجره اتاق نیست. تفکر آموختنی است. همین‌جا باید بدانیم که آموختن دست‌کم دو طرفه هست. هایدگر به همین مقدار نیز دلخوش نمی‌ملند و آموختن تفکر را امری در میلنه معرفی می‌کند. ما زمانی می‌اندیشیم که تفکر شورانگیز داشته باشیم و این تفکر شورانگیز در مکان رخ

می‌دهد. در میانه آنچه پدیدارهای توی دستی و مخاطبان از ما می‌خواهند. ما هرگز فارغ از جهان و بی‌مکان نمی‌توانیم بیندیشیم. آموختن یعنی فعل و ترک فعل خود را پاسخگوی آن ذاتیاتی کنیم که به ما در این یا آن لحظه خاص خطاب می‌کنند بسته به نوع این ذاتیات و بسته به قلمرویی که از «آنجا» (عبارت هایدگر در متن آلمانی نیز دقیقاً به گونه ایست که معنای مکانی برای آن درست به نظر می‌رسد: Je nach dem bereich, aus dem sein zupruch kommt.

«Aus dem» به «Bereich» اشاره دارد و از آنجا معنا می‌شود. این نکته در ادامه و مسأله ارتباط میان مکان‌هایی که شاگرد در آن‌ها هست، برای ما مهم است. ما را مخاطب می‌سازند پاسخگویی ما و همراه با آن نوع آموختن ما نیز تفاوت می‌کند (همان، ص ۹۴). بدین معناست که هر امر منفک و منتزع از وقایع موجود در عالم تفکر نامیده نخواهد شد. تفکر آنی است که بتواند شورانگیز باشد، دست‌ورزی باشد. مثال هایدگر درباره شاگرد نجار، توضیح خوبی جهت روشن شدن این بحث است. هایدگر می‌گوید چنانچه استادکار نجار به شاگرد خود ورزیدگی و مهارت را یاد ندهد، صرفاً به او کارکرد کارافزارها را آموزش داده است و فرصت شورانگیزی تفکر درباره چوب و نجاری را از او دریغ کرده است. شاگرد نجار اگر بناست نجاری اصیل و راستین گردد، باید بیش و پیش از هر چیز در مقام پاسخگویی به گونه‌های مختلف چوب و اشکال خفته در آنها برآید. یعنی در مقام آن برآید که به چوب با وفور و غنای ذاتش انسان که از سرای سکنای آدمیان سر درمی‌آورد پاسخ گوید (همان). به زبان ساده‌تر، چنانچه نجار نتواند سلیقه مشتری‌اش که خود محصول شرایط فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی آن جامعه است را در کار خود لحاظ کند، دست‌ورزی و تفکر نداشته است و نجاری را نه یک مهارت و ورزیدگی، بلکه صرفاً پیشه و شغلی جهت امرار معاش قرار داده است. بدین معنا همانگونه که هایدگر در محافل و آثار مختلفش تأکید می‌کند، آدمی بدون «دا»، «زاین» نیز نخواهد داشت. زاین برای هایدگر معنای متداول وجود داشتن را ندارد، بلکه آنگونه که او در سخنرانی «تأکید بر خود/دانشگاه آلمان» می‌گوید، زاین معادل نبرد است، و داسمن یا کسان چون در-مکان نیستند، توانایی نبرد و شجاعت زیستن را از دست خواهند داد و نتیجتاً از تصمیم‌گیری طفره خواهند رفت

(Gunther,1990,p6). به نظر می‌رسد همین مقدمات مجال خوبی را جهت آغاز بحث مدرسه، شاگردان و معلمان فراهم آورده باشد.

مکان هایدگری مدرسه

اگر شاگرد می‌خواهد در جهان باشد پیش از هر توضیحی باید او را فردی بدانیم که در-مدرسه-بودن دارد. مکان مدرسه است که رفع دوری می‌کند و او را در در-جهان-بودن اش قوام می‌بخشد. نکته مهم و مورد تأکید آن است که توضیح دهیم، مرادمان از «رفع دوری» اتفاقی مانند «شناختن چیزی» نیست. زیرا شناختن تا حدود زیادی تحمیل معنا از جانب انسان بر چیزهاست (همان رابطه سوژه و ابژه است) و ممکن است آدمی را بی‌خانمان و بدون مکان کند، اما از آنجا که رفع دوری در مکان اتفاق می‌افتد، متضمن چنین خطری برای انسان نخواهد بود.

چنانچه شهر، جنگل، خانه، راه و... را به مثابه مکان بدانیم، هرچند تمام این مکان‌ها شرایط رفع دوری را فراهم می‌آورند. اما این امر به نوعی پیشینی و بدون هماهنگی اولیه با دازاین صورت می‌پذیرد، در حالی که مدرسه به عنوان مکان، ذاتاً برای یاد دادن و رفع دوری و جهت‌گیری تشکیل شده است. در واقع آدمی مدرسه را ایجاد کرده است تا به یاد دادن مطالبی مرتبط با آنچه دازاین در جهان با آن‌ها مواجه است، بپردازد. البته این یاد دادن به هیچ عنوان معطوف و محدود به شاگردان نیست. معلمان و مدیران نیز دیگرانی‌اند که در-مدرسه-بودن دارند. ایشان نیز، هم به واسطه ترابط با یکدیگر و شاگردان، جهان نسل جدید خود را یاد می‌گیرند و هم آن‌چنان که هایدگر در چه باشد آنچه خوانندش تفکر اشاره می‌کند موظفند تا مجال یادگرفتن به شاگردان دهند. مجال یاد گرفتن، چیزی است که در مکان شکل می‌گیرد.

مقیمان مدرسه باید در-مدرسه-بودن داشته باشند تا از دروس و پدیدارهای مکان مدرسه رفع دوری کنند. رفع دوری زمانی اتفاق می‌افتد که توجهی نسبت به پدیدار در دازاین شکل گرفته باشد. لذا مدرسه به عنوان مکان نمی‌تواند مکانی ارسطویی باشد که بود و نبود متمکن تأثیری در قواعد و ساختار آن نداشته باشد، بلکه مدرسه مکانی است که

همزمان با تاثیرگذاری، از مقیمان خود تأثیر نیز می‌پذیرد. مدرسه بایستی انعطاف داشته باشد تا به واسطه نسل جدید شاگردان و دبیران شیوه مقال و در جهان بودن دازاین را متناسب با زمانه‌اش بپذیرد. زیرا اجبار بر تکرار و نگهداشت قواعد و قوانین خاص، رهاوردی برای شاگردان و دبیران ندارد، و شرایط رفع دوری را ایجاد نمی‌کند و این یعنی دازاین که ذاتاً رافع دوری است از خویشتن به دور می‌افتد و فاقد مکان خواهد شد. مکان‌ها به افعال بشری اصالت می‌بخشند و فعل را معنا می‌دهند. این فعل می‌تواند یک رفتار یا هنجار جمعی باشد یا اشتغال به پیشه‌های خاص. مکان، فعل نجاری را از کارمندی، ورزشی را از هنری منفک می‌کند تا سبب اصالت فعل افراد شاغل شود. چنانچه در-شهر-بودن شکل نگیرد یا مکان شهر را به خطا و ارسطویی تعبیر کنیم دیگر چه اصالتی در فعل افراد خواهد بود؟ اگر قرار نیست بچه‌ها در مدرسه نسبت به دروس آشنایی یافته و رفع دوری کنند، بلکه قرار است در همه آنها قبول شوند، در چنین روش آموزشی چگونه دازاین رقم می‌خورد؟ آنجا بودن شاگرد که در نسبت اینجا بودن مکان و دیگران شکل می‌گیرد چگونه رخ می‌پذیرد؟ حال آنکه تمام شاگردان و مقیمان مدرسه در یک طرف قرار دارند و انفکاکي به رسمیت شناخته نمی‌شود. درس فلسفه و درس عربی آیا به راستی تفاوتی ندارند؟ یا ادبیات و فیزیک از هم جدا نیستند؟ شاگردی که فیزیک به عنوان شی توی دستی یا ابزار توی دستی اوست، وقتی مجال رفع دوری از فیزیک را نمی‌یابد یا توان استفاده از فیزیک جهت رفع دوری از جهان را ندارد. زیرا باید به تمام درس‌ها به همان میزان اشتغال پیدا کند که به فیزیک، احتمالاً نتیجه آن است که به فیزیک هم توجهی نخواهد داشت. بنابراین آنکه درس‌ها در چنین ساختاری به هیچ عنوان توی دستی نیستند، بلکه رخدادهایی می‌نمایند که مدرسه را از مکانیت خارج کرده و زیست در مدرسه را فرادستی و بی‌خاصیت می‌کنند. در چنین شرایطی آیا مدرسه هنوز متولی آموزش خواهد بود؟ «اتفاقاً برعکس ما عمده چیزهایی که می‌آموزیم خارج از مدرسه رخ می‌دهند. ما بدون دخالت آموزگار یاد می‌گیریم حرف بزنیم فکر کنیم، عشق بورزییم، احساس کنیم، بازی کنیم، فحش بدهیم، کلک بزنییم و کار کنیم» (ایلیچ، ۲۰۰۹، ص ۶۴). این اتفاق را می‌توان محصول سلطه جویی و غیر قابل تغییر بودن مکان مدرسه دانست. مدرسه همیشه پیش از آنکه شاگرد و شهر را یا شاگرد و جامعه را یا شاگرد و اقتضای زمانه او را در نظر بگیرد با قوانین و قواعدی

تحکم آمیز به پیشواز او می‌رود. «آموزگار به عنوان معلم اخلاق جای پدر و مادر، خدا و یا دولت را می‌گیرد. او به دانش آموز القا می‌کند که چه چیز درست است و چه چیز غلط، آن هم نه تنها در مدرسه، بلکه در همه جامعه» (همان، ص ۶۷). و چنانچه دانش‌آموزی از این قوانین تخطی کند بی‌آنکه کسی به مکان مدرسه و قوانین آن به چشم تردید بنگرد فوراً دانش آموز را توبیخ می‌کنند. زیرا قرار نیست دانش آموز در-مدرسه-بودن را به عنوان قوام هستی شناختی خود داشته باشد، بلکه او به‌سان آبی است در ظرف که می‌بایست شمایل سطح داخلی آن ظرف را به خود بگیرد.

مدرسه به عنوان مکان یکی از اصیل‌ترین کارویژه‌های خود را می‌باید بر یاد دادن تفکر به شاگردان تعریف کند. شاگرد در مدرسه بودن دارد و این متضمن سه معنا است. نخست آنکه در مدرسه بودن قوام در جهان بودن است. دوم آنکه شاگرد در مدرسه سکنی گزیده است و سوم آنکه شاگرد در مدرسه تفکر را یاد می‌گیرد. این هر سه معنا منفک از یکدیگر نیستند، بلکه هر سه توضیح‌دهنده و تشکیل‌دهنده معنای مکان در اندیشه هایدگر هست. درست به مانند ابزار مورد نیاز جهت ساخت یک اتاق که نحوه به کارگیری و نظم در استفاده از آنها یک اتاق را تشکیل می‌دهد. ما به همین منظور این سه را جهت نظم دقیق و ایجاد معنای روشن از مکان مدرسه تبیین خواهیم کرد. همانطور که گفته شد برای هایدگر تفکر امریست بنیادین و شورانگیز و این شورانگیزی از آن جهت است که تفکر در محیط تنهایی و در پشت پنجره اتاق رخ نمی‌دهد، بلکه در مناسبت و ترابط با جهان پدید می‌آید. شاگردان هم نمی‌توانند منقطع از جامعه و جهان پیرامونی‌شان پرورش یابند. دست کم این روش آموزش هیچ جذابیتی برای ایشان ایجاد نخواهد کرد.

این واقعیتی است. «یاد دادن حتی از یادگیری دشوارتر است. یاددادن نه از آن رو از یادگیری دشوارتر است که آموزگار باید صاحب مجموعه عظیم‌تری از دانسته‌ها باشد، بلکه از آن رو دشوارتر است که منادی به این است مجال یادگیری دادن» (هایدگر، ۲۰۱۰، ص ۹۵). ضعف نظام آموزشی و آموزگاری ما دقیقاً همین جا است. اجازه بروز نمی‌دهد و نتیجتاً تفکر و دست‌ورزی و نهایتاً شورانگیزی در شاگرد ایجاد نمی‌کند. البته این ذهنیت نامتوازن اطمینان و خلاقیت آموزگاران را نیز نسبت به درس‌مایه‌شان دچار تزلزل و چالش می‌کند. زیرا نسبت اصیل میان آموزگار و شاگرد آن جایست که «مرجعیت اقتدار بسپاردان و نفوذ

و سلطهٔ مقتدرانهٔ مقامات رسمی هرگز در آن جایی نداشته‌باشد» (همان، ص ۹۵-۹۶). این‌گونه، کار آموزگار دیگر یاد دادن نیست. ایلچ هم‌چنین ادامه می‌دهد که مدارس به دانش‌آموزان می‌آموزد که چگونه روند را به جای محتوا اشتباه بگیرند و نتیجهٔ چنین خطایی می‌شود جایگزینی تدریس به جای یادگیری، نمره به جای دانش، مدرک به جای شایستگی و تسلط در بیان به جای گفتن حرف‌های بدیع (Illich, 1972, p3).

معمولاً حاکمیت خود را مسئول آموزش شهروندان می‌داند. اما بایستی در نظر داشت که این مهم نمی‌تواند در قالب شکل بگیرد و معطوف بر دانش‌های از پیش تعیین شده باشد. به همین صورت است که مدارس بازتولیدگر وضعیت اجتماعی اقشار جامعه می‌شود. زیرا نمی‌تواند ایشان را به سوی شیوهٔ مقال پیش ببرد و ارتباط میان مدارس و سایر مکان‌هایی که آموزگاران و شاگردان در آنها می‌زیند به طور کل منقطع می‌شود. مدرسه سرمایه و نیروی انسانی را به بهانهٔ آموزش در خدمت خود می‌گیرد و سبب می‌شود که سایر نهادهای دخیل از عهده‌داری وظیفه سرباز بزنند. اشتغال، اوقات فراغت، سیاست، زندگی شهری و حتی زندگی خانوادگی تحت تأثیر مدرسه می‌مانند و خود را وابسته به مدارس می‌داند. در همین جاست که انفکاک میان مکان‌ها، به تعبیر ایلچ نهادها شکل می‌پذیرد و این‌گونه دو رخداد ناسودمند رقم می‌خورد. نخست بی‌اعتباری مسئلهٔ مکان و دوم در هم آشفتن شیوهٔ مقال.

دازاین یک کل است و این کل تماماً در حال قوام وجودی‌اش و در جهان بودنش است. دازاین در شهر بودن، در راه بودن و در مدرسه بودن دارد و در هر یک از این مکان‌ها شیوهٔ مقال خود را ظاهر می‌سازد. چنانچه در مکان بودن‌های دازاین را منفک از یکدیگر بسازیم، محصولش در هم ریختن در جهان بودن دازاین می‌شود. دازاین اصلی اویی است که در میانه، در مکان بودن‌هایش هستی را گم نکند و اشتغال بی‌مصرف با روزمرگی‌های مکان‌هایش پیدا نکند. نظام آموزشی می‌بایست شاگرد را در مدرسه از شاگرد در شهر جدا نسازد. مدرسه باید به شاگردان اجازه بدهد تا خود را بروز دهند و تفکر شورانگیز در آنها ایجاد کند. محصول این فرایند آن است که شاگرد شیوهٔ مقال خواهد داشت و اصالت حضورش به قدری پررنگ می‌گردد که هم برای مدرسه و شهرش دست‌ورزی می‌نماید و هم خودش کمتر در معرض آسیب‌های شخصی قرار خواهد گرفت.

نتیجه‌گیری

بر اساس آنچه هایدگر می‌گوید نه مکان یک سوژه هست و نه جهان در مکان است، بلکه این مکان است که در جهان است و دازاین از طریق در-مکان-بودن، در-جهان-بودن خود را قوام می‌بخشد. این قوام به شیوه «رفع دوری» است که در مکان و نسبت به پدیدارهای هر مکان رخ می‌دهد. قوام در جهان بودن را ما در این نوشتار شیوه مقاله نام نهادیم. بدین معنا که دازاین به عنوان یک کل می‌بایست خود را به فهم هستی و همانا زیست اصیلش نزدیک‌تر کند. در این مسیر از دو مفهوم دیگر که هایدگر به آنها پرداخته است بهره برده‌ایم. «سکنی‌گزیدن به مثابه ساختن» و «تفکر». دازاین زمانی در مکان است که سکنی‌گزیده باشد و زمانی سکنی‌گزیده که ساخته باشد. این ساختن یا دست‌ورزی مناسبی گره خورده با تفکر است. تفکر را هایدگر امری شورانگیز می‌نامد از آن حیث که بواسطهٔ ترابط و خط و ربط گرفتن با دیگری رخ می‌دهد و نه در محیطی تنها و منقطع از جهان. او مثال شاگرد نجار را می‌زند که زمانی یک استادکار ماهر خواهد بود که شرایط مخاطب و مشتری خویش را در ساخته‌هایش لحاظ کند و اینگونه است که در نجاری سکنی خواهد گزید و محیط نجاری مکانی برای شیوه مقاله و مقوم او برای در جهان بودنش می‌شود. درست همین معانی در خصوص شاگرد و مدرسه و نیز آموزگاران در مدرسه حاکم است. اگر شاگرد می‌خواهد در جهان باشد پیش از هر توضیحی باید او را فردی بدانیم که در-مدرسه-بودن دارد. مکان مدرسه است که رفع دوری می‌کند و او را در در-جهان-بودنش قوام می‌بخشد. نکتهٔ مهم و مورد تأکید آن است که توضیح دهیم، مرادمان از «رفع دوری» اتفاقی مانند «شناختن چیزی» نیست. زیرا شناختن تا حدود زیادی تحمیل معنا از جانب انسان بر چیزهاست و ممکن است آدمی را بی‌خانمان و بدون مکان کند. اما از آنجا که رفع دوری در مکان اتفاق می‌افتد، متضمن چنین خطری برای انسان نخواهد بود. مدرسه به عنوان یک مکان نباید منقطع از سایر مکان‌هایی که شاگردان و آموزگاران در آنها حضور دارند باشد. آموزگار و شاگرد، در شهر بودن و در مدرسه بودن را توأمان دارند. اگر آنچه در مدرسه تدریس می‌شود، بی‌تفاوت نسبت به رخدادهای جهان فعلیه باشد، مدرسه را محیطی ملال‌آور و بی‌خاصیت خواهد ساخت.

مشارکت نویسندگان

ایده و نگارش پژوهش حاضر بر عهده علی هادوی بوده‌است، و خانم دکتر شهلا اسلامی در مقام راهنمایی بر محتوای مقاله نظارت داشته‌اند. خانم دکتر شمس‌الملوک مصطفوی استاد مشاور اینجانب بوده و هدایت‌های علمی ایشان، در طول نگارش متن، یاری‌گر بوده است.

تشکر و قدردانی

ایده ابتدایی و پرداخت به آن از نویسنده مسئول (علی هادوی) و مآخوذ از رساله دکتری اینجانب (علی هادوی) است. جا دارد که از اساتید محترم سرکار خانم دکتر شهلا اسلامی و سرکار خانم دکتر شمس‌الملوک مصطفوی که صبورانه و عالمانه بر محتوای مقاله توجه داشتند تشکر نمایم.

تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده‌است.

منابع و مآخذ

- Aristotle, *Physics*. Translated by M.Farshadi. Tehran: Amirkabir; 1984. Persian
- Descartes R, *The Philosophical Writings*. Translated by M.Sanei Darrebidi, Tehran: Alhoda; 1992. Persian
- Hartnack, J. *Kant's Theory of Knowledge*. Translated by Gh. Haddad adel, Tehran: Hermes; 2000. Persian
- Heidegger M, *Being and Time*. Translated by S.Jamadi, Tehran:Qoqnu; 2008. Persian
- , *what is called thinking?* Translated by S.Jamadi, Tehran:Qoqnu; 2010. Persian
- , *poetry,language,thought*. Translated by A.Manoochehri, Tehran:mola; 2003. Persian
- Ilich I, *Deschooling society*. Translated by E.Zarqam, Tehran: Roshd; 2009. Persian
- Evert R, *School Is Dead*. London: Penguin; 1971

Gunther Neske & Emil Kettering. *Martin Heidegger and National Socialism*. London: Paragon House; 1990, p5-13
Heidegger M, *Being and Time*. John Macquarrie & Edward Robinson. Harper & Row 1962
Heidegger M, *Was Heisst Denken*. Max Niemeyer Verlag Tubingen. 48-52; 1954
Ilich I, *Deschooling society*, Harper & Row; 1972
Inwood, Michael., *A Heidegger Dictionary*, Oxford: Blackwell Publishers Inc; 2000

معرفی نویسندگان

علی هادوی دانشجوی دکتری رشته فلسفه محض دانشگاه آزاد علوم و تحقیقات تهران است. او دوره کارشناسی را در رشته فلسفه و حکمت اسلامی دانشگاه قم گذرانده و مقطع ارشد را در دانشگاه تهران و در رشته فلسفه دین به تحصیل پرداخته است. هادوی از سال ۱۳۹۶ مشغول به تحصیل در دوره دکتری و اکنون در حال نگارش رساله خود با عنوان "تبیین جایگاه مدرسه از منظر هایدگر" است. همچنین از او کتاب "شر و بشر"

به چاپ رسیده است. تخصص او در حوزه پدیدار شناسی و فلسفه آموزش و پرورش است و در حال حاضر به آموزش فلسفه و منطق در دوره متوسطه دوم اشتغال دارد.

Hadavi, A. Ph.D. Student in Philosophy, Science and Research Branch Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Ali_hadavi888@yahoo.com

شهلا اسلامی استادیار گروه فلسفه دانشکده الهیات و فلسفه واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی است. ایشان صاحب تالیف مقالات متعدد در حوزه اگزستانسیالیسم و معرفت شناسی اند و همچنین از ایشان ترجمه کتاب فلسفه اگزستانسیالیسم گابریل مارسل نیز به چاپ رسیده است.

Eslami, Sh. Assistant Professor Department of Law, Theology and Political Sciences, Science and Research Branch Islamic Azad University, Tehran, Iran.
sh-eslami@srbiau.ac.ir

شمس الملوك مصطفوی دانشیار گروه فلسفه دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد واحد تهران شمال است. ایشان صاحب تألیفاتی در قالب مقاله و کتاب است و حوزه تخصصی ایشان پدیدارشناسی، اگزیستانسیالیسم و فلسفه هنر است. کتاب ایشان با عنوان *از زیبایی متافیزیکی تا زیبایی هنری* در سال ۱۴۰۲ چاپ شده است.

Mostafavi, Sh. associate professor Department of philosophy, Azad university, north Tehran branch.
Sha_mostafavi@yahoo.com

How to cite this paper:

Ali Hadavi, Shahla Eslami and Shams-ol-Molook Mostafavi (2024). Study the Concept of Place in Schools based on Heidegger's View on Place. *Journal of Ontological Researches*, 12 (24), 547-572. Persian.

DOI: 10.22061/orj.2024.2062

URL: https://orj.sru.ac.ir/article_2062.html

Copyrights for this article are retained by the author(s) with publishing rights granted to SRU Press. The content of this article is subject to the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY-NC 4.0) License. For more information, please visit <https://www.creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode>.